

Η ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΚΑΙ Η ΕΤΕΡΟΤΗΤΑ ΩΣ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΩΣ ΞΕΝΗ

Θάλεια Στεφανίδου
Άννα Χατζηπαναγιωτίδη

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η παρούσα ανακοίνωση είναι μία κατάθεση εμπειρίας από σειρές μαθημάτων γλώσσας και πολιτισμού όπου χρησιμοποιήθηκε η εικόνα/ έργο τέχνης για την παραγωγή λόγου - προφορικού καταρχήν - γραπτού στη συνέχεια.

Έχει σκοπό να παρουσιάσει την ευεργετική λειτουργία της εικόνας, της εικαστικής δημιουργίας γενικότερα, ως συμπληρωματικού και εναλλακτικού μέσου στον προγραμματισμό μαθημάτων γλώσσας και πολιτισμού σε σπουδαστές μέσης, αρκετά προχωρημένης ή προχωρημένης ελληνομάθειας.

Η εμπειρία μας οργανώθηκε εξελικτικά στο χώρο εργασίας μας, το ΣΝΕΓ του ΑΠΘ, όπου προσφέρονται μαθήματα νέων ελληνικών "τα ελληνικά ως δεύτερη-ξένη γλώσσα/ μαθήματα γλώσσας και πολιτισμού" σε ενήλικες αλλοδαπούς ή ομογενείς, αποφοίτους τουλάχιστον μέσης εκπαίδευσης. Στις τάξεις συμμετέχουν σπουδαστές, που εκτός από την ποικίλη προέλευση, διαφέρουν πολύ και ως προς τα κίνητρα εκμάθησης ή βελτίωσης των ελληνικών (υποψήφιοι φοιτητές σε ελληνικά πανεπιστήμια, μεταπτυχιακοί σπουδαστές, υπάλληλοι ξένων εταιριών και αποστολών, σύζυγοι Ελληνίδων και Ελλήνων, Ομογενείς από όλον τον κόσμο). Διαφέρουν επίσης ως προς την ηλικία (20-60 ετών) και ως προς το επίπεδο ελληνομάθειας στην αρχή των μαθημάτων. Εξάλλου για ένα μικρό ποσοστό σπουδαστών τα ελληνικά είναι η πρώτη ξένη γλώσσα ενώ για τους περισσότερους η δεύτερη ή η τρίτη.

Όσοι έχουν την εμπειρία παρόμοιων τάξεων είναι εύκολο να κατανοήσουν τις δυσκολίες οργάνωσης μαθημάτων με στόχο τις ισορροπίες που γεφυρώνουν τις πολιτισμικές διαφορές και εξασφαλίζουν τη συμμετοχή των σπουδαστών στην παραγωγή λόγου σε ατομικές ή ομαδικές δραστηριότητες ενώ ταυτόχρονα επιτρέπουν και τρόπους ώστε να αποδώσουν οι σπουδαστές σύμφωνα με τις δυνατότητές τους τα καλύτερα αποτελέσματα.

Θεωρούμε ότι η γλώσσα δεν είναι ένα σύστημα κανόνων αλλά ένα σύμπλοκο προϊόν αυτού που θα ονομάζαμε πολιτισμό. Και πολιτισμός δεν είναι το ευγενές άθροισμα της επλεκτικής κληρονομιάς των Καλών και Ελασσόνων Τεχνών αλλά η οργάνωση της συλλογικής μνήμης και συνείδησης στην πρόσληψη και χρήση της ιστορίας μέσα από τη διαφορετικότητα ατόμων ή κοινωνικών ομάδων· ένα διαρκώς εξελισσόμενο ρεπερτόριο δυνατοτήτων αναπαράστασης και συνειδητοποίησης της ταυτότητάς μας και των σχέσεών μας με το περιβάλλον, ένα continuum ανάμεσα σε παράδοση και ανανέωση.

Η γλώσσα αντικατοπτρίζει τις αντιλήψεις, τις ιδεολογίες, τις στάσεις των ανθρώπων της κοινότητας που τη χρησιμοποιεί μετέχοντας δυναμικά στην παραγωγή πολιτισμού. Η εικόνα ως ένα άλλο "γλωσσικό" κείμενο, φορέας και αυτή πολιτισμικών στοιχείων, συμβάλλει στη διαδικασία πραγμάτευσης της πολιτισμικής μας δυναμικής. Προσφέρεται συνήθως για την

αβίαστη παραγωγή λόγου όπως επίσης, κινητοποιώντας με άμεσο έως προκλητικό τρόπο τη φαντασία, βοηθάει με αποτελεσματικότητα στην αυτοέκφραση.

Λόγος και εικόνα, εικόνα και λόγος, αποτελούν ένα δίδυμο για την ευαισθητοποίηση της αγωγής του βλέμματος και του τρόπου έκφρασης κυριολεκτικά, μεταφορικά ή με ποιητικούς συνειρμούς. Η πολλαπλή εκφορά, το κριτικό βλέμμα απέναντι στην εικόνα μάς εξοικειώνει στην αντιμετώπιση και αποδοχή της διαφοράς απομακρύνοντάς μας ταυτόχρονα από στερεότυπες αντιλήψεις.

Κάθε εικόνα ενσωματώνει έναν προφανή, ίσως, αλλά κυρίως κρυπτικούς τρόπους σύνταξης της και βέβαια η αντίληψη και η αποτίμηση μιας εικόνας εξαρτάται από τον τρόπο που ο καθένας θεάται και θεωρεί τα πράγματα κάνοντας τις προσωπικές του επιλογές.

Μια εικόνα - ειπώθηκε πολλές φορές - είναι χίλιες λέξεις, αλλά και μια λέξη μπορεί να είναι χίλιες και μία εικόνες· ένα μεταιχμιακό παιχνίδι ανάμεσα σε κυριολεξία και μεταφορά που οδηγείται ενίοτε και σε παρετυμολογίες.

Η προσωπική μας έρευνα γύρω από το θέμα εικόνα και γλώσσα (λόγος και εικόνα - η εικόνα και το βλέμμα - λόγος για την εικόνα - λόγος με αφορμή την εικόνα) ξεκίνησε ουσιαστικά από το 1990 στην προσπάθεια μας όχι μόνο το μάθημα να είναι πιο θελκτικό αλλά και να αντιμετωπιστεί η μετάδοση πολιτισμικών στοιχείων της ελληνικής εικαστικής, μουσειακής μνήμης. Έτσι είχαμε δημιουργήσει ένα corpus διαφανειών από μουσειακά εκθέματα που αφορούσαν την αρχαϊκή, την κλασική, τη βυζαντινή, τη νεότερη και την εκτελώς σύγχρονη οργάνωση μνήμης της ελληνικής πραγματικότητας. Η εμπειρία αυτή μεταλλάχτηκε μέσα στο χρόνο και η οργάνωση του υλικού αυτού άρχισε να εμπλουτίζεται με ανάλογη μουσειακή μνήμη άλλων τόπων, χρόνων και πολιτισμών. Αν και στη αρχή η βασική μέριμνα ήταν να δοθούν κυρίως ιστορικές πληροφορίες για να αποδοθεί μια γραμμικού τύπου ανέλιξη στη παραγωγή μορφών, σταδιακά το μέρος αυτής της ανάγκης άρχισε να υποχωρεί και να δίνεται περισσότερη βαρύτητα στη δυνατότητα πρόσληψης της εικόνας στη δυναμική της ως κειμένου πέραν της ιστορικότητάς της, ως κειμένου οικουμενικής αντίληψης, διαχρονικά και διατοπικά.

Οδηγηθήκαμε λοιπόν στην οργάνωση θεματικών κύκλων γύρω από έννοιες οικουμενικού χαρακτήρα όπως έρωτας, θάνατος, ο χρόνος και η ανέλιξή του, η ελευθερία, η σκέψη, το ταξίδι των χρωμάτων κ.α. και στη συστηματοποίηση εικόνων από διαφορετικούς πολιτισμούς χωρίς τη γραμμική αποτίμηση αλλαγής ύφους και ήθους. Δημιουργήσαμε σύμπλοκες διαδρομές, δαιδαλώδεις, που να οργανώνουν ολότητες ενοτήτων του τύπου παζλ και εκείνων των διαδρομών που αποκαλύπτει η δυναμική της σκέψης να κατανοεί αλλά και να παράγει λόγο με αφορμή ένα κείμενο καθώς κινείται επιλέγοντας και συνθέτοντας σαν σε δίκτυο.

Προς τη σύνθετη αυτή πρακτική των εικόνων ως οχημάτων κατανόησης διαμορφώνουμε το υλικό μας προσπαθώντας πάντα ο σχεδιασμός να περιλαμβάνει εικόνες και από καταγωγικούς τόπους των σπουδαστών.

Συχνά με αφορμή ένα ερέθισμα συγκυριακό, που μπορεί να λειτουργήσει ως έναυσμα και έναρξη, αρχίζουμε στην τάξη τη λεκτική σχηματοποίηση. Η προσπάθειά μας είναι να μπορέσει να μετατραπεί ή "χημεία" της εικόνας σε "αλχημεία" του λόγου όπως ο Ρεμπό στο περίφημο ποίημά του "Φωνήεντα". Εκκινώντας από την αισθητικοποίηση και άρθρωση της εικόνας και

του συστήματος μορφών της, καταλήγουμε στη διαδικασία μετεγγραφής της σε λόγο, δηλαδή σε ένα άλλο σημειακό σύστημα, μία μετατροπή της εικαστικής σύμβασης σε έναν άλλο σημειακό συμβολισμό. Έτσι, οι λεκτικές διατυπώσεις προσδίδουν στους συσχετισμούς της εικόνας νέες σημασίες. Υλικά, τεχνικές, σύνθεση, ό,τι ονομάζουμε εικαστικά ρεάλια γίνονται σημαίνουσες μορφές που πετυχαίνουν το ξεπέρασμα των φαινομενικών εντυπώσεων μπροστά στο παρθένο μάτι, στο παρθένο βλέμμα του αναγνώστη της εικόνας, στο μάτι που κάνει τις μετακινήσεις του για να αποδομήσει καταρχήν αλλά και να κατασκευάσει ή να αναδομήσει στη συνέχεια.

Θεωρητική μας αρχή είναι ότι η εικόνα λειτουργεί με δυνατότητα άμεσης πρόσληψης των μηνυμάτων της, δηλώνοντας μία αναγωγή γλωσσικού τύπου. Οι πηγές και οι μέθοδοι έρευνας έχουν σχέση κυρίως με θεωρίες που αφορούν το εικαστικό κείμενο.

Για το γλωσσικό υλικό που παρουσιάζουμε σ' αυτήν την ανακοίνωση, υπό μορφήν επιλεκτικού παραδείγματος χρησιμοποιήσαμε εικόνες από την Ιστορία της Τέχνης (τη μεγάλη-παγιωμένη μνήμη) αλλά και από τη σύγχρονη ζωή των μορφών (τη μνήμη που δοκιμάζεται) επιδιώκοντας προσδιορισμούς εννοιακής τάξης.

Όπως θα φανεί από τις διαφάνειες οι εικόνες, εκτός των άμεσων και αντικειμενικών τους πληροφοριών, λειτούργησαν έμμεσα ως κινητήρια δύναμη διαδοχικών επιπέδων συνειρμού, δίνοντας τη δυνατότητα έκφρασης και σε προσωπικές γλωσσικές διατυπώσεις. Οι εικόνες που επιλέχθηκαν δόθηκαν προς θέαση χωρίς τα στοιχεία ταυτότητάς τους ή παρακειμενικών αναφορών (ποιος ο καλλιτέχνης, ποιος ο χρόνος παραγωγής του έργου, ποιοι οι τίτλοι των έργων, ιστορικά συμφραζόμενα, αναλύσεις που ήδη υπάρχουν από την κριτική και τη θεωρία) έτσι ώστε να λειτουργήσουν οι σπουδαστές όσο το δυνατόν ως ευαίσθητοι δέκτες με λιγότερο έτοιμη γνώση πάνω στα έργα και λιγότερους εκ των προτέρων προσδιορισμούς γι αυτά. Μ' αυτόν τον τρόπο προκαλούνταν μια συναισθηματική και νοητική συνδιαλλαγή των σπουδαστών, ιδιαίτερα απελευθερωτική για την εκφορά λόγου.

Θα ονομάζαμε τις δραστηριότητες αυτές στην τάξη "διανοητικές ασκήσεις", ένα είδος στοχασμού, διεισδυσης στη γλώσσα για την εκφορά λόγου που μεταφέρει τις συντακτικές σχέσεις της εικόνας σε αντιστοιχίες γλωσσικής χρήσης. Μια δυνατότητα γλωσσικής εκφοράς που επινοεί και επιτρέπει την έκφραση πρώτων σκέψεων, οι οποίες θέτουν σε τάξη τον συχνά κρυπτικό εικονιστικό χειρισμό.

Οι εικόνες μοιάζει να επιζητούν να γοητεύσουν το σπουδαστή για να τον οδηγήσουν από αυτό που ξέρει να αναγνωρίζει σ' αυτές, σ' εκείνο που μπορεί να εκφέρει στη γλώσσα την οποία βελτιώνει και που πρέπει να μάθει να σκέφτεται μ' αυτήν, χωρίς να χρειάζεται να εγκαταλείψει την εσωτερική καθαρότητα που αυτές προκαλούν. Μοιάζει να τον οδηγούν σε μια τάξη καθαρών σημείων δομής και προοπτικής εικαστικού τύπου, προσδίδοντας ενδεχομένως ένα νέο προσωπικό νόημα, έναν μετασχηματισμό με λόγο στο εικονιστικό εγχείρημα, ένα καινούριο διάγραμμα γλωσσικού τύπου.

Η εικόνα μιλάει για τα "πράγματα" και επιπλέον προσεγγίζει έναν διασκελισμό, μια υπέρβαση των πραγμάτων προς το νόημά τους. Μια έτοιμη σκηνοθετημένη εικόνα δημιουργεί πρώτα μια αμηχανία αλλά κατόπιν απρόβλεπτες απαντήσεις.

Οι σπουδαστές ζω-γράφησαν με τις λέξεις - μίλησαν με αφορμή τις εικόνες, ανα-μετα-παραποίησαν.....

Σας μεταφέρουμε σχολιασμούς τους. Ενδεικτικά από 2 έργα.

«ο σαλίγκαρος», 1991, Balthasar Burkhard

- αργή κίνηση
- προς τα δεξιά, ανεβαίνοντας
- η αργή κυκλική κίνηση
- προς τα δεξιά, αργά και κυκλικά σαν σπείρα
- δύναμη που σπρώχνει από μέσα
- συμπαγές χωρίς είσοδο
- ομφαλός της γης
- νεφέλωμα που πέτρωσε, η Βερονίκη
- σαλιγκάρι ?!

«ο σαλίγκαρος», 1953, Henri Matisse

- χρώματα και σχήματα
- χρώματα και σχήματα σε κυκλική διαδρομή
- στροφές σχημάτων και χρωμάτων
- κυκλικός χορός-παιδικό vitrail
- η Ηώ ταξιδεύει
- ηχώ και χρώματα
- ηχοχρώματα
- παιδική μουσική

Βιβλιογραφία

(ξένη)

Anthony E.M., *Approach, method and technique, English language teaching, vol.17*

Barthes Roland, *Element de semiologie*, Paris Seuil, 1964

Bourdieu Pierre, *Ce que parler veut dire*, Paris Fayard, 1982

Eco Umberto, *Semiotique et philosophie du langage*, Paris, PUF, 1988

Eco Umberto, *Les limites de l'interpretation*, Paris Grasset, 1992

Gombrich Ernst, H., *L'art et l'illusion Psychologie de la representation picturale*, Paris, Gallimard, 1971

Jauss Hans Robert, *Pour une esthetique de la reception*, Paris Gallimard, 1978

Krauss Rosalind E., *L'inconscient optique*, Paris Au meme titre, 1993

Massin, *La lettre et l'image*, Paris Gallimard, 1993

Meunier Jean Pierre, Peraya Daniel, *Introduction aux theories de la communication mediatique*, De Boeck Universite, 1993

Richards J.C. –Rodgers T.S. *Approaches and Methods in language teaching (CUP) 1986*
Tisseron Serge, *Psychanalyse de l'image, de l'imgo aux images virtuelles*, Dunod, 1995
Widdowson H.G. *Teaching language as communication*, Oxford University Press, 1978

(ελληνική)

Δενδρινού Β. *21^{ος} αιώνας: κοινωνικοπολιτισμικές αλλαγές και νέες μορφές επικοινωνίας*, Γλώσσα και πολιτισμός, Πρακτικά, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2001
Μήτσης Ναπολέον, *Διδακτική του γλωσσικού μαθήματος*, Αθήνα Gutenberg, 1996
Μήτσης Ναπολέον, *Στοιχειώδεις αρχές και μέθοδοι της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας*, Αθήνα Gutenberg, 1998
Σαπιρίδου Α. *Διαπολιτισμική προσέγγιση-διαφορετικές εφαρμογές*, Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συμποσίου, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2001
Τοκατλίδου Β. *Προφορική / γραπτή επικοινωνία και η οργάνωση του λόγου. Η άποψη της διδακτικής της γλώσσας*, Πρακτικά 21^{ης} ετήσιας συνάντησης του τομέα γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, 2000

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.